

ZBOROVANJA

Pavel Dobrila

Protifašistično gibanje mladine Jugoslavije 1936—1941

Pod tem naslovom je 25. in 26. septembra 1969 v organizaciji Muzeja Avnoja in Pounja v Bihacu potekalo zborovanje zgodovinarjev predvojnega gibanja jugoslovanske mladine in publicistov ter družbeno-političnih delavcev iz vseh jugoslovanskih republik. Prisotna sta bila tudi gosta iz Italije in ČSSR.

Delo zborovanja se je odvijalo v dveh sekcijah, in sicer je prva obsegala gibanje napredne jugoslovanske mladine v obdobju 1936-41, druga pa obdobje iz zgodovine SKOJ v času NOB. Glavni, uvodni referat za prvo obdobje je imel magister Miroljub Vasić z Inštituta za istoriju radničkog pokreta v Beogradu o boju za enotnost mladine Jugoslavije od 1936 do 1941. V njem je opozoril na nekaj poglavitnih črt o značaju proučevanja zgodovine naprednega mladinskega gibanja z ugotovitvijo, da je ni mogoče obravnavati brez najtesnejše povezave s proučevanjem revolucionarnega delavskega gibanja in odnosom KP Jugoslavije do mladinskega vprašanja. V uvodnem delu referata je podal globalno periodizacijo za razvoj naprednega mladinskega gibanja, oceno za razvoj tega gibanja do leta 1928, prerez skozi gibanje v času diktature in ekonomske krize ter obnavljanja in prebujanja revolucionarnega mladinskega gibanja do leta 1935. Jedro njegovega referata je bil proces uveljavljanja enotnega in širokega mladinskega gibanja v zadnjih letih pred vojno, s posebnim ozirom na položaj v Kominterni, na fašistično nevarnost in o odmevih na razvoj v Jugoslaviji. Podrobneje se je zadržal na razpustu SKOJ leta 1936, na mirovnem gibanju mladine in na novem vodstvu KPJ ter merah in ukrepih, ki jih je predvidelo za reorganizacijo SKOJ. Ta prizadevanja so omogočila obnovo SKOJ in prehod na masovno organizacijo, ki ji je z raznimi akcijami uspelo ustvariti enotno fronto napredne jugoslovanske mladine. Poseben poudarek na pripravah Kominterne oziroma njenega organa, tj. Komunistične mladinske internacionale ter njenem vplivu na napredno mladinsko gibanje v Jugoslaviji je dala Dubravka Škarica z Inštituta za istoriju radničkog pokreta v Sarajevu. V okviru teh dveh referatov so nato drugi referenti in koreferenti prikazali razvoj tega gibanja po vseh jugoslovanskih pokrajinah. Podpisani sem sodeloval s prispevkom o naprednem mladinskem gibanju v Sloveniji med študenti, srednješolci in kmečko mladino. Posebno zanimiv je bil prispevek dr. Miroslava Tejchmana z Inštituta za zgodovino Vzhodne Evrope pri ČSAV iz Prage. Govoril je o napredni jugoslovanski mladini v ČSR v tem obdobju in pri tem opozoril na nekaj novih podatkov iz praških policijskih materialov o glavnih osebnostih Jugoslovanih na Češkoslovaškem, ki so tam delovali vse do postopne likvidacije jugoslovanskih študentskih organizacij v letu 1939.

Za obdobje 1941—1945 je pripravil uvodni referat Petar Kačavenda z Instituta za istoriju radničkog pokreta v Beogradu. V njem je zaobsegel nastanek mladinskih zvez v obdobju 1941-42 (po republikah) ter ustanovni kongres USAOJ — Združene zveze antifašistične mladine Jugoslavije leta 1942 — prve vsehsplošne mladinske organizacije v Jugoslaviji.

V okviru te sekcije je posebno za Slovence bil zanimiv prispevek italijanskega gosta iz Instituta za zgodovino odporniškega gibanja v Piemontu iz Torina Romola Gobbija-Storica. V njem je opozoril na nekaj momentov iz sodelovanja naprednih slovenskih in italijanskih struj in obeh komunističnih partij na Tržaškem, vendar se nam v luči novih dognanj prof. dr. Mikuža o tej problematiki Gobbijeve ugotovitve kažejo kot precej pomankljive. Pripomnim naj, da bi se z izmenjavo razpoložljivih virov dalo marsikaj izpopolniti.

Gradivo s tega zborovanja bo izšlo v posebni publikaciji sredi leta 1970; pripravil jo bo Muzej Avnoja in Pounja v Bihaću.

Franc Rozman

Simpozij ob 70-letnici smrti Vase Pelagića v Sarajevu 8. in 9. dec. 1969

Lansko leto je minilo sedemdeset let, odkar je v zaporih požarevaške kaznilnice umrl Vasa Pelagić, bivši arhimandrit, udeleženec bosensko-hercegovačke vstaje, pisec številnih člankov, knjig in brošur o socializmu, religiji, morali, vzgoji in zgodovini. Ob obletnici njegove smrti je bil na iniciativo redakcije lista ter novinarsko-založniškega podjetja »Zadruga« ustanovljen Odbor za obilježavanje 130 godišnjice rođenja i 70 godišnjice Vase Pelagića, ki je bil pod pokroviteljstvom republiške konference SZDL Bosne in Hercegovine. V odboru so bili zastopniki javnega, kulturnega in političnega življenja Bosne in Hercegovine. Častni predsednik je bil Rodoljub Čolaković, svoje predstavnike v odboru pa so imele tudi republiške konference SZDL Srbije, Hrvatske in Crne gore. Odbor je organiziral gradnjo nove, zelo moderne šole v rojstnem kraju Vase Pelagića, v Gornjem Žabarju, ki se bo odslej imenoval Pelagićevo. Razen tega je pripravil razstavo o življenju in delu Vase Pelagića v Muzeju revolucije v Sarajevu, izšlo je več publikacij in končno je bil tudi simpozij, ki bi moral biti že 17. in 18. nov. v Banja Luki, a je bil zaradi potresa prestavljen v Sarajevo.

Na simpoziju je bilo okrog 30 udeležencev iz vseh naših republik, ki so poslušali enajst referatov, referat M. Ekmečića o Evoluciji Vase Pelagića od nacionalizma k socializmu pa zaradi odsotnosti referenta ni bil prebran. Uvodni referat je imel Mitar Papić, ki je govoril na splošno o podobi Vase Pelagića in ugotovil, da je Pelagić projiciral vsa spoznanja, ki jih je dobil od vzhoda in zahoda, skozi prizmo svojega pogleda na svet ter tako ustvaril svojo vizijo socializma, ki ni niti znanstvena niti utopična. V. Grujić je predaval o filozofsko pedagoških načelih Vase Pelagića v šolstvu in v njem podaril, da je Pelagić izhajal predvsem iz dveh principov: iz načela utilitarizma ter prakticizma. Filozofija ima po Pelagiću za cilj, da opozori na človeške napake ter da napotke za boljše in pravilno življenje. Sedanjost naj bi izboljšala znanost, ki je edina sila, vredna, da okupira človeka. Pisal je, da je družba

takšna, kakršno je šolstvo. Vsak otrok naj bi se naučil več poklicev. Najbolj so Pelagića privlačili etični problemi. Poudarjal je pomen zgodovine in zgodovinar bi po njegovem moral biti na stališču najbolj moderne znanosti. Še večji pomen pa pripisuje sociologiji, ki na bi postala steber vseh drugih znanosti. Zelo zanimiv je bil referat upravnika črnogorske narodne biblioteke N. Martinovića, ki je govoril o zvezah Pelagića s Črno goro. Poudaril je, da bi bilo treba proučevati Pelagićevo delovanje skupaj s srbskimi socialisti (Živojinom Žujovićem, Svetozarjem Markovićem) ter bolgarskimi socialisti v Bukarešti (Ljuben Karavelov), saj so se vsi skupaj oplajali s Hercenom, Bakuninom, Černiševskim, Marxom. Opozoril je na dokumente, ki pričajo, da je Pelagić leta 1870 skupaj s Svetozarjem Miletićem apeliral na kneza Nikolo, naj abdicira in proglasi republiko. N. Malešević je prebrala svojo magistrsko nalogo o mestu telesne vzgoje v pedagoški teoriji in praksi Vase Pelagića. V. Vojvodić je v referatu o novih življenjepisnih podatkih Vase Pelagića povedal precej novih in zanimivih stvari iz prvega obdobja Pelagićevega življenja, ki je še precej neraziskano. Ugotovil je, da je bilo Pelagićevemu očetu ime Stefan in se je Vasa po njem podpisoval Stefanović vse do 1861, ko je po končani bogoslovni šoli prišel v Brčko. Doslej se je sodilo, da se je to zgodilo leto dni prej. R. Besarović, ki je izdal že tudi monografijo o Pelagiću je govoril o tem, kako so oblasti zasledovale sleherni korak, ki ga je napravil Pelagić po Bosni. Krajše referate so imeli K. Džambazovski o Pelagićevih zvezah z makedonsko VMRO, S. Ilić o Pelagićevem pojmovanju zadruga in pa S. Mičanić o podobi Pelagića kot inspiraciji za umetnike. M. Vukmanović je bral referat o organiziranju delavcev v Srbiji, pri čemer je aktivno sodeloval tudi Pelagić. V. Oštrić pa je zelo zanimivo govoril o Pelagićevih zvezah s hrvatskimi socialisti. Pri tem je zelo dosti govoril o hrvatskem delavskem gibanju, tudi nesocialističnem, manj pa se je spustil v tako zanimivo nacionalno problematiko, ki odseva tudi v spisih Vase Pelagića. Ugotovil je, da Pelagić v odnosih med Srbi in Hrvati ne gleda samo na to bilateralno relacijo, ampak tudi v širšem jugoslovanskem in celo balkanskem okviru. Pelagić naj bi upal, da bodo Hrvati precej pridobili z nagodbo, saj je mislil, da bo režim liberalnejši in mu dovolili izdajati list. V teh upih je bil razočaran, ravno tako pa tudi nad profilom hrvatskega delavskega lista »Radnički prijatelj«, ki je bil pod vplivom Lassalla in eisenachovcev ter v stikih z avstrijskim radikalnim krilom, medtem ko so bili Pelagićevi koncepti povsem drugačni. Tedaž se je tudi intenzivno ukvarjal z bosensko nacionalno osvoboditvijo, te težnje pa na straneh »Radničkega prijatelja« tudi niso našla odziva.

Vsi referati bodo objavljeni v posebni publikaciji. Slišali smo precej novih, čeprav večinoma drobnih ugotovitev, ki pa podobe Vase Pelagića bistveno niso niti dopolnile, niti na novo interpretirale.